

Łucja Maciejewska,
Barbara Urbańczyk
Biblioteka Główna i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej
Politechniki Wrocławskiej

Promocja i wykorzystanie czasopism elektronicznych. Z doświadczeń Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej

Czasopisma elektroniczne są ciekawym i cennym uzupełnieniem zbiorów gromadzonych przez biblioteki w formie drukowanej. Rozwijają się one w dwóch grupach. Do pierwszej z nich należą elektroniczne wersje tytułów wydawanych w tradycyjnej, drukowanej formie. Zawartość tego rodzaju czasopism bywa wzbogacona o dźwięk, sekwencje filmowe czy też dołączone programy komputerowe lub hipertekstowe odsyłacze (linki) do innych źródeł - wówczas można je uważać za wydawnictwa multimedialne. Druga grupa, to czasopisma dostępne tylko w postaci elektronicznej i nie mające drukowanych odpowiedników.

Niektóre z elektronicznych wersji czasopism stają się rozbudowanymi serwisami zawierającymi kompletne artykuły z bieżących oraz archiwalnych (wcześniejszych) numerów, z możliwością ich interaktywnego przeszukiwania. Mogą one zawierać również szereg dodatkowych usług i informacji, np.: systemy alertowe, archiwa z nowymi wersjami przeglądarek internetowych, czytniki popularnych formatów pełnych tekstów, łącza do innych ciekawych serwisów czy też do wydawców.

Czasopisma elektroniczne zachowują pewne cechy czasopism tradycyjnych, nie mniej wyróżnia je sposób dystrybucji i forma. Dystrybucja odbywa się głównie poprzez Internet (WWW, News, poczta elektroniczna, FTP). Inna forma rozpowszechniania czasopism są dyski optyczne, czy dyskietki. Teksty artykułów zapisywane są w określonych formatach, które w większości zapewniają zachowanie kształtu publikacji zgodnie z założeniami autora. Stosuje się kilka standardów, które dzięki odpowiedniemu oprogramowaniu umożliwiają czytanie i przeglądanie dokumentów elektronicznych na różnych platformach sprzętowych i systemowych. Pełne teksty artykułów elektronicznych zapisywane są w formacie PDF. Jest to ogólnosiatkowy standard przyjęty w większości firm, biur i uczelni.

Dostęp do czasopism elektronicznych odbywa się poprzez serwisy wydawców, firmy profesjonalnie zajmujące się tworzeniem serwisów informacyjnych, organizacje bibliotekarskie lub konsorcja oraz strony WWW bibliotek.

Pomysłodawcami nowych form rozpowszechniania czasopism elektronicznych są wydawcy oraz firmy pośredniczące w sprzedaży czasopism. Te wspólne działania mają na celu uczynienie poszukiwań informacji naukowej w Internecie łatwiejszymi i efektywniejszymi. Czołowi wydawcy prasy naukowej, technicznej i medycznej (m.in. Elsevier, Academic Press, Wiley, AIP) zawiązali organizację pod nazwą PILA (Publishers International Linking Association), która sprawuje pieczę nad projektem CrossRef. Projekt ten ma połączyć siecią linków artykuły cytowane i tym samym umożliwić bezpośredni dostęp do literatury źródłowej. W lipcu 2000 roku dostępne w tej formie były artykuły z 1110 czasopism pięciu różnych wydawców. Planuje się przyrost liczby artykułów połączonych linkami bibliograficznymi o 500 tys. rocznie. Użytkownik będzie miał najczęściej dostęp do abstraktów artykułów cytowanych. Uzyskanie pełnego tekstu będzie możliwe przy odpowiedniej opłacie.

Czasopisma elektroniczne zaistniały na stałe na rynku polskim. Z dnia na dzień oferta ich staje się bogatsza oraz zyskują coraz więcej zwolenników, zarówno wśród wydawców, jak i odbiorców. Obok wielu pojedynczych redakcji, np. Rzeczpospolitej, Gazety Wyborczej, Wprost, Polityki, Chipa, można tu wymienić też serwisy dużych wydawców, jak: Prószyński i S-ka, Sigma-NOT, Infor.

W ciągu ostatnich kilku lat czasopisma elektroniczne zagościły na stałe na stronach domowych bibliotek polskich. Zajmują równorzędne miejsce z innymi ważnymi elementami menu, obok historii biblioteki, katalogów, baz danych. W bibliotekach, serwisy z czasopismami elektronicznymi mają różną formę i zawartość. Pojawienie się czasopism elektronicznych na witrynie biblioteki przyczynia się do podniesienia jej wartości w ocenie użytkowników. Im bogatsza oferta informacyjna biblioteki, tym jej ocena jest wyższa

i zainteresowanie większe. Dowodzą tego, m.in.: wzrastająca liczba odwiedzin strony domowej naszej biblioteki, coraz liczniejszy udział użytkowników w szkoleniach i seminariach (dotyczących nie tylko czasopism elektronicznych), organizowanych przez bibliotekę, a także znacznie większa ilość konsultacji z bibliotekarzami środowiska wrocławskiego i z innych ośrodków krajowych. Na forum ogólnopolskim podkreślany jest fakt, że Biblioteka Politechniki Wrocławskiej staje się wzorem dla innych bibliotek, które tworzą własne strony WWW i uruchamiają serwisy z czasopismami elektronicznymi.

Przygotowując taki serwis należy wziąć pod uwagę pewne istotne kryteria dotyczące zamieszczanego materiału. Najważniejszymi z nich są:

- przydatność dla użytkowników;
- aktualność;
- układ logiczny;
- język (ze względu na barierę językową dodawanie komentarzy w języku polskim);
- zapewnienie dostępu do odpowiedniego oprogramowania, bez którego korzystanie z pełnych tekstów artykułów nie byłoby możliwe.

CZASOPISMA ELEKTRONICZNE NA STRONIE DOMOWEJ BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ

Biblioteka Główna Politechniki Wrocławskiej organizuje dostęp do serwisów z czasopismami elektronicznymi i zaprasza na swoją stronę: <http://www.bg.pwr.wroc.pl>

Proponujemy następujący podział czasopism elektronicznych:

- SWETSNET
- Inne serwisy komercyjne
- Serwisy darmowe

1. SWETSNET <http://www.bg.pwr.wroc.pl/CZAS/SwetsNet.htm> Bardzo popularny serwis komercyjny firmy Swets Blackwell, który zawiera spisy treści ok. 16,6 tys. czasopism naukowych z różnych dziedzin wiedzy, a w wersji abonowanej przez naszą bibliotekę abstrakty i pełne teksty artykułów z 445 czasopism.

Na początku 2001 roku przewiduje się umieszczenie w tej grupie serwisów ACADEMIC PRESS i ELSEVIER zakupionych w ramach konsorcjów.

2. Inne serwisy komercyjne <http://www.bg.pwr.wroc.pl/CZAS/prom.htm> W grupie tej znajdują się serwisy, do których Biblioteka uzyskała czasowy dostęp. Wśród ogromnej liczby tytułów dostępnych w tych serwisach znajduje się wiele czasopism z dziedzin reprezentowanych w naszej Uczelni. Serwisy te umożliwiają dostęp do spisów treści, abstraktów, a w wielu przypadkach do pełnych tekstów artykułów z bieżących i archiwalnych numerów.

Korzystanie z czasopism elektronicznych urozmaicają pomocnicze serwisy dostarczające czytelnikom poprzez e-mail informacje o ukazujących się publikacjach, zgodnie z profilem zainteresowań i dających możliwość wejścia przez linki do literatury źródłowej. Szczególnie użyteczny jest serwis LINK Alert <http://link.springer.de/alert/>

3. Serwisy darmowe <http://www.bg.pwr.wroc.pl/CZAS/darm.htm> Grupę tę stanowią rozpoznane przez Bibliotekę serwisy darmowe z czasopismami i innymi źródłami informacji, polskimi i zagranicznymi. Polecamy serwisy Kluwer, Cambridge, Aslib, E-Zeit Regensburg, które zawierają dużo czasopism technicznych, chemicznych, ekonomicznych oraz bibliotekarskich, a korzystanie z nich jest przyjazne dla użytkownika.

Znajdują się tutaj też łączniki, m.in. do wielu redakcji polskich gazet -bardzo chętnie przeglądanych przez naszych użytkowników.

Z serwisu **Czasopisma elektroniczne** <http://www.bg.pwr.wroc.pl/CZAS/index.html> można dotrzeć do innych stron:

- **O czasopismach elektronicznych** http://www.bg.pwr.wroc.pl/wpro_CZ.htm . Krótkie wprowadzenie do czasopism elektronicznych
- **Jak je czytać?** <http://www.bg.pwr.wroc.pl/CZAS/pelne.htm> Wskazówki, jak posługiwać się formatami pełnych tekstów oraz tabelka z instalatorami odpowiednich czytników. Jest tu również dostęp do składnicy programów <http://bazy.bg.pwr.wroc.pl/download/lista.html>, z której można ściągnąć odpowiednie dla poszczególnych systemów operacyjnych wersje czytników formatów, np. PDF, RealPage, PostScript.
- **Czasopisma wycofane z prenumeraty PWR** <http://www.bg.pwr.wroc.pl/CZAS/wycof.htm> Czasopisma, które w ostatnich pięciu latach wycofano z prenumeraty Politechniki, a których spisy treści lub pełne teksty są dostępne w serwisie SWETSNET. Dla wyróżnienia, tytuły z dostępem pełnotekstowym oznaczono specjalnym znacznikiem.
- **Katalog komputerowy** http://www.bg.pwr.wroc.pl/CZAS/OPAC_ej.htm Wejście do bazy Czasopisma PWR, gdzie umieszczone są łączniki hipertekstowe do stron czasopism w wersji

elektronicznej w serwisie SwetsNet lub Springer Link. Rozróżniono trzy rodzaje wersji elektronicznej: S - spisy treści, A - abstrakty, T - pełne teksty.

 Rekord czasopisma gromadzonego w Bibliotece PWr z łącznikami hipertekstowymi do wersji elektronicznej

Dostęp do czasopism elektronicznych możliwy jest ze wszystkich uczelnianych stanowisk komputerowych podłączonych do Internetu. Serwis tworzy i aktualizuje Oddział Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Ciągłych Biblioteki Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej
http://www.bg.pwr.wroc.pl/Obib/oddz_czas.htm

W każdej bibliotece, bibliotekarze opiekujący się takim serwisem, przeznaczonym dla szerokiej rzeszy odbiorców, powinni kłaść duży nacisk na jego promocję. Bardzo ważne jest przygotowanie informacji, która zachęciłaby użytkownika do korzystania z czasopism w nowej formie. Najważniejszymi zadaniami stojącymi przed instytucją promującą własny serwis są:

- szkolenia bibliotekarzy jednostek współpracujących;
- stała informacja w prasie zakładowej (uczelnianej);
- ulotki i informatory dla użytkowników;
- rozsyłanie informacji o nowościach przez e-mail;
- regularny kontakt z odbiorcami informacji elektronicznej w celu ustalenia co powinno, ich zdaniem, znaleźć się na witrynie;
- propagowanie i udostępnianie dodatkowych usług alertowych, jakie proponują wydawcy;
- ustalenie terminów stałych konsultacji dla początkujących użytkowników;
- uruchomienie dodatkowych stanowisk komputerowych w czytelni multimedialnej.

WYKORZYSTANIE CZASOPISM ELEKTRONICZNYCH

Bezpośrednim wskaźnikiem statystycznym wykorzystania naszego serwisu są liczniki odwiedzin umieszczone na poszczególnych stronach:

- SWETSNET 6207 odwiedzin od 21.02.1999 r.
- Inne serwisy komercyjne 4377 odwiedzin od 23.07.1999 r.
- Serwisy darmowe 5185 odwiedzin od 27.07.1999 r.

Z naszych obserwacji i rozmów z użytkownikami wynika, że preferowane są profesjonalne serwisy - tzw. zintegrowane łączy z jednolitym sposobem wyszukiwania i przeglądania tytułów. Nie sprawia też kłopotu dostęp do nich, gdyż odbywa się on zazwyczaj poprzez identyfikację numerów IP komputerów w naszej

Uczelni.

Podkreślane są też inne zalety serwisów, jak:

- dostęp do elektronicznej wersji czasopisma przed ukazaniem się jego w postaci drukowanej;
- szybki i komfortowy dostęp do informacji (bez względu na miejsce, odległość i czas);
- wygodne przeszukiwanie archiwów;
- możliwość przechowywania artykułów w postaci zakładki w "ulubionych";
- równoczesne korzystanie z tego samego czasopisma przez kilku użytkowników;
- możliwość korzystania z dodatkowych usług, np.: otrzymywanie na adres e-mail informacji o nowościach z danej dziedziny.

Duża grupa pracowników naszej uczelni zainteresowana jest dostępem do specjalistycznych serwisów pełnotekstowych. Na przykład chemicy preferują czasopisma z witryny ACS (American Chemical Society), fizycy chętnie korzystają z AIP (American Institute of Physics). Biblioteka nie jest w stanie finansować wszystkich pożądanych dostępów do pełnych tekstów (niektóre są bardzo kosztowne) i wybiera wyjście pośrednie poprzez zorganizowanie dostępów promocyjnych. Dostęp taki otrzymuje się na 30 lub więcej dni, często po wypełnieniu prostego formularza..

Z dalszych obserwacji wynika, że nie wszystkie funkcje serwisów udostępnionych naszym użytkownikom są w pełni i właściwie używane. Wydaje nam się, że najmniej trudności sprawiają wyszukiwania według tytułów oraz proste wyszukiwania tematyczne, natomiast zaawansowane wyszukiwania rzadko są prowadzone. Mimo rozbudowanych "helpów" w językach obcych użytkownicy najchętniej wykorzystują - ze względu na barierę językową - konsultacje bezpośrednie lub telefoniczne, a nawet szkolenia.

Szkolenia prowadzone są w kilku formach: rozprowadzanie ulotek, przygotowywanie seminariów oraz pokazów komputerowych, które użytkownicy preferują. Wśród uczestników największą grupę stanowią bibliotekarze systemu biblioteczno-informacyjnego, studenci, doktoranci i pracownicy naukowcy Politechniki oraz bibliotekarze środowiska wrocławskiego.

Wychodząc na przeciw rosnącemu zapotrzebowaniu na wiedzę o czasopismach elektronicznych, nie tylko w środowisku wrocławskim, Biblioteka Główna organizuje od roku specjalistyczny kurs o zasięgu ogólnopolskim. Program kursu obejmuje wykłady teoretyczne z pokazami komputerowymi oraz zajęcia praktyczne. Staramy się zachować właściwe proporcje między teorią a praktyką. Ćwiczenia praktyczne przy komputerach zdecydowanie cieszą się największym powodzeniem.

Przykłady ćwiczeń:

- Instalacja wybranych czytników pełnych tekstów
- Rozpoznawanie ofert wydawców i wypełnianie formularzy zgłoszeniowych na promocyjny dostęp
- Wyszukiwanie tematyczne w serwisach

Wśród uczestników kursów w 2000 roku byli:

- bibliotekarze szkół wyższych (państwowych i prywatnych);
- pracownicy ośrodków naukowo-badawczych;
- pracownicy przemysłu;
- pracownicy urzędów państwowych;
- przedstawiciele firm prywatnych.

Ważnym problemem wymagającym rozwiązania jest, sygnalizowana przez studentów i pracowników bibliotek, niewystarczająca liczba stanowisk komputerowych z możliwością podłączenia do Internetu. Powstała niedawno w Bibliotece Głównej Czytelnia Multimedialna tylko częściowo go rozwiązuje.

Po dwóch latach doświadczeń z czasopismami elektronicznymi zauważamy, że najważniejszymi zadaniami w dalszej naszej działalności są:

- właściwy dobór serwisów;
- szybkie udostępnianie ich użytkownikom;
- trafna promocja wśród różnych grup odbiorców;
- dalsze szkolenie pracowników bibliotek środowiska wrocławskiego i wymiana doświadczeń;
- życzliwość i cierpliwość w stosunku do użytkownika i chęć służenia mu pomocą;
- stałe samokształcenie i pogłębianie wiedzy na temat czasopism elektronicznych.

Chcąc lepiej poznać potrzeby i problemy naszych użytkowników planujemy w najbliższej przyszłości rozpisanie ankiety adresowanej do pracowników i studentów Politechniki. Wszelkie sugestie, propozycje i uwagi wykorzystamy później w celu usprawnienia systemu szkoleń, zweryfikowania zawartości naszej witryny i uzupełnienia jej o dodatkowe potrzebne elementy.

Bibliografia

1. Gawarecki W.: *Czasopisma elektroniczne: charakterystyka i próba klasyfikacji*. "Przegląd Biblioteczny" 1999 nr 3 s. 141-147.

2. Stepowicz M.: *Czasopisma w Internecie*. "EBIB" 1992 nr 2: <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib02>
 3. CrossRef - the central source for reference linking. <http://www.crossref.org>
 4. Wimmer P.: *PDF - Portable Document Format*. "PC Kurier" 1999 nr 13 s. 64-65.
 5. *The writing is on the web for science journals in print*. "Nature" 1999 vol. 397 s. 195-200.
-

Pierwotny adres: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/19/maciejewska.html>

Promocja i wykorzystanie czasopism elektronicznych. Z doświadczeń Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej / Łucja Maciejewska,, Barbara Urbańczyk// W: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny] / red. Bożena Bednarek-Michalska - Nr 1/2001 (19) styczeń. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. KWE, 2001. - Tryb dostępu: http://www.ebib.pl/2001/19/maciejewska_urbanczyk.php. - Tyt. z pierwszego ekranu. - ISSN 1507-7187